

Željko Karaula

UDK: 930.1(497.5Garić-grad)
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Rukopis prihvaćen za tisak: 18. svibnja 2011.

GARIĆ-GRAD U HISTORIOGRAFIJI

Sažetak

U radu se donosi pregled i kratak opis osnovnih radova u kojima se izravno ili neizravno tematizira srednjovjekovni Garić-grad, odnosno razdoblje njegova osnivanja, postojanja i tragičnoga kraja. Da bi Garić-grad konačno iz mraka, kamo su ga zakopala osmanlijska osvajanja, izašao na svjetlo dana, bila su potrebna opsežna arheološka istraživanja koja su provedena u drugoj polovici 20. stoljeća (uglavnom do 1971. godine). Iz tih istraživanja i nalaza moglo se doći do konkretnih zaključaka o životu u Garić-gradu, dakle o njegovu mjestu u prošlosti srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije. U ovome se radu ta istraživanja nastoje prikazati u sumarnom okviru.

Ključne riječi: Garić-grad; historiografija; istraživanje; valorizacija rezultata.

Uvod

„Rano je valjalo kolima iz Bjelovara poći, da prevalimo ono 40 km puta do Garića, pa da se istog dana u noć vratimo. Do Podgarića može se lijepo kolima, a oдавde valja pješke $\frac{3}{4}$ sata uzbrdice do stare gradine, dokumenta davno prošlih vjekova i otuđenih životnih prilika. No, i u tim svojim dosta trošnim ruševinama imponira grad: mrko i oporo je vrijeme bilo kad je ova osora građevina nastala.“¹ Tako u svom putnom izvješću od 16. svibnja 1907. hrvatski povjesničar i starinar Gjuro Szabó² započinje opis zidina „osorog“ Garić-града. Kasnije će u svom djelu *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* Szabó napisati: „Godine 1545. pade Garić u turske ruke nehajstvom branitelja, koji su svi osim nekolicine uzmakli u Ivanić.“³ Tada je Garić-grad nestao u povijesti, dok ga Szabó, po postojećoj literaturi i čestim navodima,

---

¹ Bilješke i nacrti o poznavanju starina u kraju Moslavina, Zagreb, Arhiv Muzeja Moslavine Kutina. Szabó je ovdje dao prvi opis grada, njegov tlocrt i kratku povijest. Zvonimir KULUNDŽIĆ, *Slavko Kolar i njegovo vrijeme*, Zagreb, 1977., 62.-64. (Kulundžić donosi dio Szabina rukopisa). Mnoge bilješke, neobjavljeni članci i fotografije iz ostavštine Gjuro Szabe čuvaju se u Arhivu Muzeja grada Zagreba. Ljubo KARAMAN, O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, *Historijski zbornik*, 1. – 4., 1950., 126.

² Gjuro SZABO, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920., 106.

³ Memoari bjelovarskog odvjetnika Milana Rojca „Oko mene“ u rukopisu (privatni posjed obitelji Rojc). Rojc opisuje svoj izlet na Garić početkom 1900. godine.

nije ponovno „otkrio“ na jednom izletu početkom 20. stoljeća. Međutim, to baš i nije bilo tako. Istina je da je Szabó Garić-grad samo znanstveno „otkrio“ i prvi ga predstavio u stručnoj literaturi. O tome da je Garić bio popularno izletišta i poznati lokalitet prije 1907. godine svjedoče memoari bjelovarskog odvjetnika Milana Rojca⁴ ili putopis prirodoslovca Dragutina Hirca iz 1902. godine: „Zalaze ovamo gospoda iz Kutine i obližnjih mjesta, zalaze dapače ovamo iz Čazme i Belovara, da se na majalisu ugodno pozabave. Da posjetnici na gradu nisu riedki, svjedoči nam i ono nekoliko stotina imena, kojima su izpisane stiene grada i na površini, i na rupama i pukotinama, da budu trajnija.“⁵

Izabrao sam godinu 1907. kao simboličnu za početak rada *Garić-grad u historiografiji* jer se o Gariću tek u 20. stoljeću počinje govoriti historiografski cjelovitije, posebno nakon završenih opsežnih arheoloških istraživanja u drugoj polovici stoljeća. No to ne znači da je Garić-grad nestao iz narodne memorije prethodnog razdoblja. Garić-grad se često spominje i prije 1907. godine u raznim enciklopedijama, knjigama, publikacijama, novinama, a i u sintezama hrvatske povijesti većinom kao mjesto borbe između hrvatskih feudalaca (prema Szabi: „Sva povijest Garić-grada nije do neprestana izmjena gospodara.“).

U tom vremenu Garić-grad navodi se u različitim kontekstima, većinom povijesnim, ali ponekad mitološkim, pa i poetičnim. Tako Garić-grad navodi Ljudevit Gaj u svom članku „Boj na polju Grobničkom“, *Danica Ilirska* (1838.), a Ivan Kukuljević u članku „Dogadjaji Medvedgrada“, *Arhiv za povjesnicu jugoslavensku*, sv. 3. (1854.). Spominje se i u *Leptiru*, zabavniku koji uređuje Ljudevit Vukotinović (1859.). U prvoj hrvatskoj enciklopediji iz Osijeka navodi se Garić (ili *Gajićgrad*) s vrlo preciznim podacima o njegovu prvom spominjanju i razvoju. Navodi se da je

---

⁴ Dragutin HIRC, Moslavina (Iz putnih uspomena), u: *Gornja Jelenska*, (ur.) Dražen Kovačević, Zagreb, 2002., 278-301. (D. Hirc, Moslavina, Putne uspomene, *Prosvjeta*, X., 1902., br. 9.). Navod iz: Silvija PISK, Kolomanov put u Moslavini – prilog poznavanju komunikacija i spomeničke baštine u Moslavini, *Historijski zbornik*, 2005., 33. (Mr. sc. Silvija Pisk kontinuirano se bavi srednjovjekovljem Moslavine. Dosada je (2007.) obranila magistarski rad *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.* Odboren joj je i sinopsis doktorskog rada *Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti* na Filozofskom fakultetu sveučilišta u Zagrebu krajem 2008. godine). Vidi i: Dragutin HIRC, U Moslavini. Okolo Kutine, *Hrvatski planinar*, br. 10., 1900., 161. – 166. „Vuklo me srdce odavna da u Moslavini razgledam Garić-grad, a vuklo me u prvom redu toga radi, što bijaše ‘Ružica Garička’ moja prva nagradna knjižica, koju sam primio bivši još djetetom.“ Također pogledati: Povijesna udruga Moslavina: http://www.pum.hr/mos/index.php?option=com_content&task=view&id=56&Itemid=60&lang=hr, pristup ostvaren 10. travnja 2011. Više o prirodoslovcu Dragutinu Hircu u: Dragutin Hirc prigodom 90. godišnjice rođenja, *Hrvatski narod*, br. 1034., 14. V.1944., 2.

⁵ Cvietko Gruber, Garić ili Gajićgrad, *Hrvatska enciklopedija* (ur. Ivan Zoch), knjiga II., Osiek, 1890., 545.

u Garić-gradu 1488. (odnosno 1448., *op. a.*) godine održan i Sabor „pristaša Ivana Hunjada“ (Janos Hunyad), poznatijeg kao Sibirjanin Janko.⁶ Povjesničar Vjekoslav Klaić piše o njemu u *Povijesti Hrvata*, sv. 1. (1899.). Također se navodi u književnim pripovijetkama i u poeziji, npr. u pripovijetkama Nijemca Christopha Schmidta *Ružica Garićka* (1890.)⁷ i Mirka Bogovića *Pjesnička djela. Pripoviesti* (1894.).

Uglavnom sve što se do tada znalo o Garić-gradu bili su škrti navodi izvora iz zbirki dokumenata *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* i *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium* (MSHSM) nastalim u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU) kada su se hrvatska historiografija i društvo nalazili u procesu društvene, socijalne i kulturne modernizacije.

No vratimo se malo na početak. Neosporno je dakle da je Szabina zasluga da početkom 20. stoljeća Garić-grad ulazi na stranice hrvatske historiografije sada kao stručno istraženi lokalitet očima stručnjaka.⁸ O Garić-gradu kao jednom od najstarijih srednjovjekovnih gradova u Hrvatskoj u ovih stotinu godina dosta se pisalo. Međutim, tek je nakon prvih zaštitnih i arheoloških radova na Garić-gradu 60-ih godina 20. stoljeća mogla nastati pouzdanija historiografija o njegovoj povijesti i uloji na području srednjovjekovne Moslavine. Ovdje će se dakle dati cjelokupan mozaik radova različite provenijencije (arheološke, kulturne, povijesne) historiografije o Gariću koji omogućuje pregled njegove cjelovite prošlosti, dakle osnovnih radova koji su pridonijeli njegovu povijesnom razotkrivanju i razumijevanju. Kako su to lijepo sročili Kruhek i Maroević u prigodnoj publikaciji prilikom otvaranja izložbe *Srednjovjekovni Garić-grad, nekad i danas* 1973. godine u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu: „Trebalo bi odgovoriti na mnoga pitanja, uživjeti se u životne probleme i potrebe srednjovjekovnog čovjeka, shvatiti njegov svijet straha i trajne nesigurnosti da bismo mogli povijesno doživjeti sadržaj garićkih bedema i kula. Srednjovjekovni grad gradio se – kao i katedrala – stoljećima.“⁹

⁶ Zapravo se radi o preradi i doradi Schmidtove pripovijesti *Rosa von Tannenburg* u režiji moslavačkog župnika iz sela Vrtlinske Franje Starčića, koji ju je doslovce „pohrvatio“; Rosa von Tannenburg tako postaje Ružica Garićka. Kristof ŠMIT, *Ružica Garićka i Drveni križ*, Dvie ugodne pripoviesti za roditelje i djecu, Spisi za mladež, Ponašuje i izdaje Sbor duhovne mladeži zagrebačke, Zagreb, 1890. Ova knjižica koja je romantično pisala o Garić-gradu izuzetno je djelovala na tadašnju hrvatsku mladež (književnik Slavko Kolar) i koje su se vrlo rado sjećali.

⁷ KULUNDŽIĆ, n. dj. 62-64. Ovdje se donosi izvod iz Szabina rukopisa. Izgleda da je Szabo tada napravio i prve fotografije Garić-grad.

⁸ Milan KRUHEK, Ivo MAROEVIĆ, *Srednjovjekovni Garić-grad, nekad i danas*, Povijesni muzej Hrvatske, uz Izložbu, Zagreb, 1973., 1.

⁹ *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, (dalje CD), (ur. Tadija Smičiklas) svezak 2., Zagreb, 1904., dok. 94., 98. *Insuper episcopo Belus banus dedit pristaldum Lepoldum*,

Ukratko o povijesti Garić-града

Najpoznatija, najveća i najbolje očuvana srednjovjekovna utvrda u Moslavini jest Garić-grad. Ta utvrda nalazi se na kamenom brijegu u blizini Humke, najvišeg vrha Moslavačke gore. U blizini teče i potok Garić koji izvire nedaleko od gradine. Garić je dao ime mnogim okolnim toponimima, poput Podgarića i Garešnice, a i cijela se Moslavačka gora nekad nazivala Garjevicom. Ime vjerojatno potječe od garišta, spaljenog mjesta u šumi, a taj toponim inače je čest u Hrvatskoj i Slavoniji. Tako u blizini Križevaca postoji Garić-brdo na kojem se, prema predaji, također nalaze ostaci utvrde. Ime Garić spominje se prvi put 1163. godine u kraljevskoj ispravi Stjepana II., sina ugarsko-hrvatskog kralja Bele II., u kojoj on potvrđuje Bernardu (*Bernaldus*), biskupu zagrebačkom, šumu Dubravu (*silva Denbron*), a kao jedna od međa spominje se područje (*Garig*) preko kojeg je prolazio most i cesta kralja Kolomana.¹⁰ Iako se tijekom srednjeg vijeka toponim Garić rabio za nekoliko pojmova, odnosi se na naselje, posjed, utvrdu, planinu (Moslavačka gora) ili upravno područje, a u većini izvora jasno je navedeno koji se pojam označava. Nakon 70 godina pojam Garić ponovno se pojavljuje. Godine 1232. zagrebački biskup Stjepan dariva Čazmanski kaptol. U toj se ispravi također pojavljuje toponim Garić (*Garig*) kao jedna od međa Čazmanskoga kaptola.¹¹ No ovdje se navodi velika cesta koja vodi u Garić iz smjera Čazme, što već nagovještava s obzirom na to da cesta obično vodi do nekog naselja ili utvrde, postojanje nekog mjesta ili utvrde pod tim imenom.

Prvi izvorni spomen utvrde nalazi se u jednoj kraljevoj ispravi iz 1256. gdje se također utvrđuje međa između „šomogjoga župana Henrika“ i podanika utvrde Garić. U ovoj ispravi Garić se izričito navodi kao *castrum*.¹² Iz tog bi se moglo zaključiti da je kaštel Garić izgrađen između 1245. i 1256. godine. No, kako s pravom

---

filiū Petri, ut sicut tempore Bele regis Marcellus pristaldus predictam terram cum silua reddiderat, ita et iste per easdem metas circūmiens per pontem Colomagni regis, et ibidem signa, que in cortice arborum sunt, renouaret, et per vias Garig usque ad aquam Pissenca, et terram cum silua et villis istis: Chitamer, Scelna, War da, Roeca, Guerdi, Boyllola, Wehle, Damasca ecclesie redderet.

¹⁰ CD, 3., 1905., dok. 323., 372. *Cuius terre mete sic continentur: prima meta incipit a parte orientali per pontem qui est in aqua Dobnichica in magna uia que ducit in Garig (...).*

¹¹ CD, 5., 1907., dok. 563., 35. (...) *abhinc eciam per valles et colles vergit directe per magnum spacium ad duas arbores tulfā duplicatas, sub quibus est meta iuxta magnam viam in monte euntem ad castrum Garig, per ipsam itaque viam eundo satis longe in berch peruenitur ad locum (...). Castrum u prijevodu znači tvrđ grad.*

¹² PISK, n. dj., 32. Pisk navodi mišljenje Nade Klaić da arheologija nije ni danas precizno utvrdila vrijeme nastanka većine gradišta i utvrda u Moslavini te da se „uobičajeno navodi da su gradišta i utvrde po Moslavačkoj gori nastale u drugoj polovici 13. stoljeća ili pak krajem 15. i početkom 16. stoljeća“ nakon provale Tatara u svrhu obrane kraljevstva ili zbog osmanlijske opasnosti. Pisk se poziva na rad Nade KLAJĆ, *Zu Verteidigungssystemen in*

napominje Pisk, iako u literaturi prevladava mišljenje da je Garić-grad izgrađen „kao i druge utvrde po Moslavačkoj gori (Jelengrad), nakon tatarskih provala u sklopu procesa utvrđivanja kraljevstva Bele IV.“, postoje i suprotna mišljenja.¹³

U to je vrijeme Garić (*castrum nostrum de Garig*) u vlasništvu ugarsko-hrvatskog kralja, sve dok ga Ladislav IV. nije poveljom iz 1277. poklonio zagrebačkom biskupu Timoteju i Zagrebačkoj biskupiji zajedno sa Županijom garešničkom (*Comitatus de Guersense*) „za vječna vremena“ i s povlasticama i s pravom ubiranja kunovine i poreza.¹⁴ Prema svemu sudeći, kralju je bilo sve teže održavati Garić, te ga je poklonio Zagrebačkoj biskupiji jer od tada je teret, troškove i radove toga održavanja snosila Biskupija od svojih vlastitih dobara.¹⁵ Rano srednjovjekovlje u Slavoniji bilo je vrlo zamršeno po pitanju administrativne organizacije u 13. i 14. stoljeću. Tada se javljaju mnoge upravne oblasti koje se najčešće zovu *comitatus*, odnosno županija, među njima je i Garić, te se sami zagrebački biskupi tituliraju kao „župani garički“ (*comes de Garygh*). No čini se da u kasnijem srednjovjekovlju Garić-grad gubi takvo obilježje.¹⁶

Vremena su tada bila burna i vrlo nestabilna. Za vrijeme vladavine malodobnog kralja Ladislava IV. (1272., kada je krunjen, imao je deset godina) i njegove majke Elizabete vladale su velike borbe velikaških porodica za posjede i banske položaje. U tim su borbama sad jedni, sad drugi bili pristaše ili protivnici kraljevskog dvora. Tako su plemići Gisingi, magistar Ivan i ban Nikola, opljačkali biskupijske posjede i prisvojili 1281. Županiju Garešnicu, no već 1283. došlo je do pomirenja. Od tog

---

den mittelalterlichen kroatischen Ländern, *Balcanoslavica*, 11-12., 1984. – 1985., Beograd, 1986., 1-10.

¹³ CD, 6., 1908., dok. 175., 193. *Hinc est, quod nos attendentes plurimas fidelitates ac bene merita serucia venerabilis patris domini Tymothei episcopi Zagrabienensis dilecti et fidelis nostri, castrum nostrum de Garig, quod a tempore coronacionis nostre conseruacioni eiusdem commiseramus, cuius quidem conseruacionis onus, sumptus et labores idem episcopus de propriis suis bonis fideliter supportauit, eidem episcopo et successoribus suis, de ba ronũ nostrorum consilio et assensu, cum montibus, siluis, aquis, fenetis, ac aliis utilitatibus suis et pertinenciis perpetuo et inreuocabiliter dedimus, donauimus et contulimus de regia munificencia possidendum.*

¹⁴ *Zagrebački biskupi i nadbiskupi* (grupa autora), Zagreb, 1995., 71. Tako je i u vrijeme svoje krunidbe kralj Ladislav IV. 1272 „vratio“ Zagrebačkoj biskupiji i biskupu Timoteju i utvrdu Medvedgrad, osim navedenog i zbog toga što je zagrebački biskup bio pouzdan i odan kraljevskoj kući.

¹⁵ Stanko ANDRIĆ, *Potonuli svijet. Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Slavonski Brod, 2001., 56.

¹⁶ Jobagioni (lat. *iobagiones castr*) ili gradokmetovi bili su društvena grupa u srednjovjekovlju iz koje se razvilo niže plemstvo. To su bili slobodni ljudi koji su za vojnu službu u kraljevskim utvrđenim gradovima dobivali povlastice i zemlju, a najpoznatija su takva skupina pripadnici Plemenite općine turopoljske. Više o tome u: Hodimir SIROTKOVIĆ, Lujko MARGETIĆ, *Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije*, Zagreb, 1988., 64. – 65.

vremena često se u upravi posjeda Garić-града izmjenjuju biskupska i kraljevska vlast. Uglavnom je bio pod vlašću zagrebačkih biskupa. Povremeno su ga biskupi zalagali kraljevima, da bi ga potom ponovno dobivali natrag. Tako je 1412. u posjedu Garić-града bila i njegova vjerojatno najpoznatija vlasnica Barbara Celjska, supruga ugarsko-hrvatskog kralja Žigmunda Luksemburškog.

Zanimljive su i biografije nekih ljudi sa šireg područja Moslavine i Garić-града. Tijekom burnog 14. stoljeća negdašnji *jobagioni*¹⁷ garićkog kastruma kraljevom odlukom postali su punopravni sitni slavonski plemići. Tako su potomci nekog Berislava iz Palične postali plemići od Paližne, a najpoznatiji od njih bio je žestoki pustolov i avanturist vitez Ivan od Paližne, prior vranskog samostana, neko vrijeme ban Hrvatske i Dalmacije pod kraljevskim protukandidatom Karlom Dračkim, najveći protivnik kraljica Elizabete i Marije (sudionik je protudvorskog pokreta i pokolja kod Gorjana 1386. gdje su kraljice i zarobljene, a sudionik je i u ubojstvu Elizabete) te kralja Žigmunda u borbi za hrvatsko-ugarsko prijestolje. Ivan od Paližne bio je sudionik ratova u Italiji te Kosovskog boja 1389. kao pouzdanik bosanskog kralja Tvrtka i mnogih drugih ratova.¹⁸

Početak 16. stoljeća Garić-gradu je zaprijetila osmanlijska opasnost. Godine 1539., nakon pada Požege, osmanlijske postrojbe opljačkale su kraj oko Garić-града. Uskoro je pod Garićem razbijena postrojba zagrebačkog biskupa Šimuna Erdödyja. Nakon što su 1540. Osmanlije osvojili kaštel Brašljanovac, prijatna Garić-gradu bila je sasvim blizu. Već 1543. padaju Čaklovac (*Schakocz*) i Biješe Stijene (*Wallestinum*),¹⁹ a zatim i Čazma. Stanovništvo se počinje povlačiti u gornje dijelove Hrvatske i u Ugarsku.²⁰ Nije točno poznato kada je Garić-grad pao, vjerojatno onda kada ga je posada napustila i sklonila se u Ivanić 1544./1545. godine. Osmanlijski osvajači ušli su u napuštenu utvrdu i zapalili je. Osmanlijama Garić-grad nije bio primaran cilj ni moguća njihova utvrda jer se nalazio duboko u Moslavačkoj gori i izvan pravaca osmanlijskih kretanja prema sjevernoj Hrvatskoj.

---

¹⁷ Više o Ivanu od Paližne u: Eduard PERIČIĆ, Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 18., 1971., 239. – 321., Neven BUDAK, Ivan od Paližne, prior vranski, vitez sv. Ivana, *Historijski zbornik*, 42., 1989., 57. – 70.

¹⁸ O načinima obrane u burgovima u: Zorislav HORVAT, Pozicije burgova tijekom 13. – 15. stoljeća, *Prostor*, 16., 2008., 1. (35), 23. – 39.

¹⁹ Vjekoslav KLAJČ, *Povijest Hrvata*, knjiga V, Zagreb, 1975., 201.

²⁰ O razvoju arheologije u Hrvatskoj vidi u: *Hrvatska arheologija u XX. stoljeću*, Zbornik radova, Matica hrvatska, Zagreb, 2009. Hrvatsko arheološko društvo osnovano je 1878. godine, a prvi mu je predsjednik bio Ivan Kukuljević Sakcinski, da bi uskoro predsjedanje Društvom preuzeo Šime Ljubić, njegov stvarni pokretač i začetnik.

Nakon završetka tzv. Dugoga turskog rata 1606. godine u njegovu su se okolicu naselili pravoslavni Vlasi, koji su najprije bili u osmanlijskoj, a poslije austrijske kolonizacije Vlaha i u habsburškoj službi. Potomci nekih plemićkih obitelji podrijetlom iz tog kraja počeli su od kralja tražiti natrag svoje posjede. Najuspješnija je bila Zagrebačka biskupija, koja je početkom 18. st. vratila neka veća imanja u tom kraju. Do tada je drevni Garić-grad potpuno zarastao u šumu i nestao.

Historiografija i publicistika o Garić-gradu do 1960. godine

Osvrnemo li se na dosadašnja pregnuća historiografije i arheologije za razjašnjenje složene problematike nastajanja i razvoja utvrda i naselja na području srednjovjekovne Moslavine, nužno nam se nameće činjenica da ta nastojanja nisu bila kontinuirana, još od prvih koraka kritičke historiografije na ovim prostorima.²¹ Bilo je mnogo diskontinuiteta, te se historiografska produkcija o ovom problemu mogla razviti tek u suvremeno doba.

Stoga bismo ugrubo mogli proces istraživanja povijesti Garić-grada podijeliti u dva razdoblja: staro i novo. Staro obuhvaća period od Szabina putnog izvješća 1907. (*Bilješke o starinama u Moslavini*) do prvih zaštitnih i arheoloških radova na ostacima Garić-grada 1960. godine. Od tada do danas traje proces novoga znanstvenog istraživanja koje ni danas nije završeno (po najnovijim podacima istraživanje Garić-grada i pavlinskog samostana opet je počelo). U starom razdoblju sve knjige i radovi pozivali su se samo na povijesne izvore već spomenute latinske isprave (CD, MSHSM) jer arheologija u Slavoniji, za razliku od Dalmacije, nije bila tada dovoljno razvijena da omogućiti detaljniji uvid i proširi povijesne vidike.

Popularizaciji Garić-grada u prvoj polovini 20. stoljeća pridonijeli su učitelj Milan Grkčević²² u svom djelu *Povijest Garić grada*,²³ Juraj Čuk u *Stara povijest Garića i njegova kraja*²⁴ i Mate Božičević, koji u svojoj knjizi o razvoju prosvjete u garešničkom kraju daje svoj osvrt i na Garić-grad.²⁵ U svojim djelima spomenuti

---

²¹ Milan Grkčević bio je učitelj u selu Oštrom Zidu kraj Garešnice u razdoblju 1907. – 1919. godine. Često je organizirao za školsku djecu i stanovništvo velike izlete na Garić. Bio je i predsjednik Gospodarskog odbora u selu. Održavao je priredbe u mjestu, a bavio se i književnošću.

²² Milan GRKČEVIĆ, *Povijest Garić-grada*, Bjelovar, 1916.

²³ Juraj ČUK, *Stara povijest Garića i njegova kraja*, Bjelovar, 1934.

²⁴ Mato BOŽIČEVIĆ, *Od Garića do Ilove i Česme: monografski prikaz o narodnim, vjerskim, prosvjetnim, gospodarskim i higijenskim prilikama u srezu garešničkom*, Garešnica, 1938.

²⁵ Zorka SEVER, *Izlet na Garić-grad*, *Svijet*, br. 22., 27. V. 1937. Više o Zorki Sever, poznatog etnologinji Moslavine: Slavica MOSLAVAC, *Etnografska ostavština Zorke Sever*, *Katalog izložbe*, Muzej Moslavine Kutina, Kutina, 2005.

autori dali su kratak opis nastanka, djelovanja i nestanka Garić-grad. Svoj doprinos popularizaciji Garića dala je i učiteljica i etnologinja Zorka Sever pišući o njemu u popularnim časopisima (*Svijet*). Tako Sever piše: „Ulaz je još lijepo sačuvan i točno se zapaža gdje su stajala teška gvozdena vrata, s pomičnim lančanim mostom, koji se za teških vremena dizao, a neprijatelju tako oteščavao put preko opkopa. (...) U istočnoj kuli dobro je sačuvano stubište tajnog hodnika, koji vodi do vrha kule. U visini prvog kata je razvaljeno i dalje neprohodno. Zidovi su puni potpisa. (...) Bog zna koliko je tu svile prošuštalo, koliko ljepotica i visokih dostojanstvenika prošlo.“²⁶ Zanimljivo da su sva ova djela nastala kao rezultat „Izleta na Garić“. Ovdje je na popularan način uz hrvatsku narodnu (plemensku) mitologiju prezentirana povijest Garić-grad te su dane osnovne informacije o njegovoj prošlosti. Uskoro pojam Garić-grad ulazi u Stanojevićevu *Narodnu enciklopediju SHS* gdje prof. Josip Modestin pod natuknicom Moslavina daje kratak opis nastanka Garić-grad.²⁷

I mađarska historiografija između dva svjetska rata dala je svoj doprinos istraživanju povijesti Garić-grad. Mađarski povjesničar Elemér Mallyusz objelodanio je u zbornicima dokumenata 473 isprave iz garićkog samostana Blažene Djevice Marije pod Garićem „ne obazirući se na one isprave koje se nalaze u Codex diplomaticus.“²⁸ Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u nedovršenoj *Hrvatskoj enciklopediji* o Gariću je pisao publicist Stjepan Pavičić u sklopu šireg članka o Čazmanskom arhiđakonatu.²⁹

²⁶ Josip MODESTIN, Moslavina, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* (ur. Stanoje Stanojević), knjiga 2., I-M, Zagreb, 1927., 1046.

²⁷ Elemér MÁLYUSZ, A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (VI. közlemény), Budapest: Kiadja a Magy. kir. orszagos leveltar, 1931., ISTI, A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (VII. és VIII. közlemény), Budapest: Kiadja a Magy. kir. orszagos leveltar, 1932., ISTI, A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (X. közlemény), Budapest: Kiadja a Magy. kir. orszagos leveltar, 1933., ISTI, A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (XI. közlemény), Budapest: Kiadja a Magy. kir. orszagos leveltar, 1934., ISTI, A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (XII. közlemény), Budapest: Kiadja a Magy. kir. orszagos leveltar, 1935. na ove izvore upozorio je Dočkal u svom rukopisu (*Samostan bl. Djevice Marije na Gariću*, 9).

²⁸ Slavko PAVIČIĆ, Čazmanski arhiđakoniat, *Hrvatska enciklopedija*, 4, Zagreb, 1941.

²⁹ Kamilo Dočkal (Brodek na Moravskoj, 1879. – Zagreb, 1963.). S roditeljima kao dječak dolazi u Bjelovar, gdje je pohađao gimnaziju, u kojoj je maturirao 1894. godine. Studirao je teologiju u Zagrebu, a zatim je studij teologije i filozofije nastavio u Beču, gdje je 1906. godine doktorirao. Bio je vjeroučitelj u Realnoj gimnaziji u Zagrebu te nadstojnik, a kasnije i rektor u Bogoslovnom sjemeništu u Zagrebu, gdje je predavao crkvenu povijest. Napisao je više knjiga iz povijesti crkve, bavio se i poviješću pavlina, a među njegove najpoznatije radove koji se odnose na okolicu Bjelovara ubraja se *Srednjovjekovna naselja oko Streze i Srednjovjekovna naselja oko Dobre Kuće*. Napisao je i knjigu *Hrvatski kolegij u Beču 1624.-1784.*

Nakon 1945. godine najvažnija djela o Garić-gradu i njegovoj okolici rukopisi su sveučilišnog profesora i zagrebačkog kanonika Kamila Dočkala³⁰ koji se nalaze u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu i Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) (*Srednjovjekovna naselja oko Garića, Vrela i literatura za povijest garićkog samostana, O pavlinskom samostanu Blažene Djevice Marije pod Garićem*). Ti rukopisi nisu do sada objavljeni.³¹ Njihov slijed čine objavljena djela koja su važna za razumijevanje topografske slike toga kraja u *Starinama* JAZU gdje autor navodi iscrpne podatke iz Ugarskog državnog arhiva u Budimpešti o naseljima i utvdama oko pavlinskih samostana Svih svetih u Strezi na obroncima Bilogore i svetog Pavla i svete Ane kraj posjeda Dobre Kuće na obroncima Papuka (*Srednjovjekovna naselja oko Streze. Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji i Srednjovjekovna naselja oko Dobre Kuće. Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji*).³² Radi se o sačuvanim ispravama iz tih samostana.

Historiografija o Garić-gradu od 1960. do danas

Novo vrijeme u povijesti Garić-града počinje 1960. godine, kada je Narodni odbor Kotara Kutine osnovao Muzej i arhiv narodne revolucije u Kutini (kasnije Muzej Moslavine Kutina). Tada nastaje velik preokret u istraživanju povijesti Garić-града koji je trajao jedno desetljeće, 1960. – 1971., s težištem na razdoblju 1968. – 1969. u koordinaciji Muzeja Moslavine Kutina, Restauratorskog zavoda Hrvatske i Povijesnog muzeja Hrvatske.³³ Cijela akcija imala je i društvenu ulogu u jačanju

---

Dočkal je bio prvi ravnatelj Dijecezanskog muzeja u Zagrebu (1939.). U vezi s Dočkalovim radovima vidi i rad: Gjuro SZABÓ, Dobra kuća, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, 10., 1., 1909., 33. – 39.

³⁰ Ante SEKULIĆ, Arhivska građa i literatura o djelovanju pavlina među Hrvatima (dio. 1.), *Arhivski vjesnik*, 1987., sv. 31., Zagreb, 1988., 77. – 110., ISTI, Arhivska građa i literatura o djelovanju pavlina među Hrvatima, *Arhivski vjesnik*, god. 31., 1988., sv. 32., Zagreb, 1989., 111. – 126.

³¹ Kamilo DOČKAL, Srednjovjekovna naselja oko Streze. Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji, *Starine*, JAZU, knjiga 46., 1956., 145. – 202., ISTI, Srednjovjekovna naselja oko Dobre Kuće. Prilog našoj srednjovjekovnoj topografiji, *Starine*, JAZU, knjiga 48., 1958., 85. – 167.

³² Vidi članak o Gariću iz likovne enciklopedije: Anđela HORVAT, Garić, *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, sv. 2., 1962., Zagreb, 352.

³³ Dragica IVEKOVIĆ, Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine, *Zbornik Moslavine* 1., 1968., 349. – 378., ISTI, Izvršeni radovi na Garić-gradu u protekle dvije godine, *Vijesti muzealaca konzervatora Hrvatske (dalje VMKH)*, br. 1 – 2, 1970., 5. – 11., Dragica IVEKOVIĆ, Garić-grad, srednjovjekovni grad, Arheološki pregled, 11., 1969., Beograd, 219. – 223. *Istraživanja na Garić-gradu su i medijski popraćena u lokalnim i nacionalnim novinama: Vladimir MALEKOVIĆ, Renesansa Garić-града, Vjesnik*, 31. XII. 1969.

turističke ponude moslavačkoga kraja, posebno nakon što je podignut spomenik *Ustanku u Podgariću* kipara Dušana Džamonje 1967. godine.

Tada su izvedena opsežna arheološka i zaštitna istraživanja na kojima i danas temeljimo svoje zaključke. Na osnovi tih istraživanja povijest Garić-grada duboko je produbljena od poznavanja širine materijalne kulture srednjovjekovnog vremena u Slavoniji do mogućnosti otkrivanja svakodnevnog života ljudi u njemu. Vrlo brzo 1960. napravljena je geodetska snimka Garić-grada, ali i arhitektonska snimka tadašnjeg stanja što ju je izvela dr. Aleksandra Faber s ekipom studenata arhitekture. Ujesen 1964. izvršeni su pripremni zaštitni radovi koje je vodio Konzervatorski zavod Hrvatske u suradnji s Muzejom Moslavine.

Nakon određenog zatišja diktiranog financijskim problemima, 1968. su počeli opsežni istraživački radovi, radovi čišćenja i pripreme za konzervaciju. Velik dio posla odnosio se na uklanjanje stoljećima stvaranog nanosa zemlje i urušene šute. Sve se provodilo etapno i u fazama. Glavni nositelj radova bio je Muzej Moslavine Kutina na čelu s kustosicom arheologinjom Dragicom Iveković, a radovi su izvođeni pod nadzorom Konzervatorskog zavoda u Zagrebu. Nakon opsežnih arheološko-istraživačkih radova 1969. prišlo se konzervaciji i sanaciji zidnih masa koje su bile u najlošijem stanju. Sve detalje izvedenih arheoloških istraživanja tijekom 1968. i 1969. donijela je Dragica Iveković.³⁴ Već 1968. izašao je prvi *Zbornik Moslavine*, u kojem su objavljeni radovi koji se tiču povijesti moslavačkoga kraja.³⁵ No tek nakon završenih radova rezultati su se mogli sumirati i znanstveno obraditi. U prvo su vrijeme prevladavali radovi koji su se ticali prikaza samih arheološko-restauratorskih zahvata na pojedinim lokalitetima Garić-grada. Povjesničar umjetnosti Ivo Maroević donio je u časopisu *Arhitektura* 1971. niz fotografija i arhitektonskih tlocrta s lokaliteta u Garić-gradu gdje je i opisao tijek radova, posebno s gledišta zaštite i sanacije lokaliteta.³⁶

Povjesničar Milan Kruhek donio je 1972. prvu jasniju slike otkrivenih nalaza, materijalnih ostataka iz vremena života Garić-grada. Tijekom istraživanja nađeni su brojni ostaci keramičkih peći, pećnjaci (dijelovi keramičkih (kaljevih) peći), ulomci keramičkog posuđa, velik broj čavala i željeznih strelica, željeznih klinova i okova, kostiju itd. Nalazi su također svjedočili o velikom požaru koji je nakraju uništio Garić-grad. Kruhek navodi da je i sama „najdonja podnica najdonje prostorije u kuli,

---

³⁴ *Zbornik Moslavine*, Muzej Moslavine Kutina, Kutina, 1968. Nažalost, sljedeći *Zbornik Moslavine* izašao je tek 1991./92. godine. Vidi rad u zborniku o Garić-gradu i o naseljima koja su ga okruživala: Stjepan PAVIČIĆ, Moslavina i okolina. IV. Garić, *Zbornik Moslavine*, 1968., 77. – 169.

³⁵ Ivo MAROEVIĆ, Zaštitni radovi na Garić-gradu, *Arhitektura*, 109. – 110., 25., 1971., 33. – 37.

³⁶ Milan KRUHEK, Arheološki radovi u Garić-gradu u toku 1971. godine, *VMIKH*, br. 2., 1972., 3. – 10.

nabijena, od tamno sive gline, na nekim je mjestima bila isprepečena i tvrda poput opeke“.

Ne zanemarujući ostale nalaze, Kruhek je odmah kategorizirao nađene umjetnički obrađene pećnjake kao vrlo vrijedan arheološki nalaz te ih je u radu i ukratko opisao ograđujući se zbog općenitog opisa jer će njihovo „značenje u svezi općih kulturnih strujanja i odnosa garićkog područja sa slavonskim i mađarskim kulturnohistorijskim središtima“ biti opisano kasnije u studioznijim raspravama. Prema Kruheku, iako pećnjaci Garić-grada ne predstavljaju „savršenstvo tehnike“, ipak zaslužuju posebnu pažnju jer vjerno odražavaju stvaralaštvo srednjovjekovne kulture u našim krajevima. Između ostalog, iznimno su važni nalazi pećnjaka s različitim dekorativnim pločama (motiv ptice, ribe itd.). Kruhek razumno zaključuje da Garić-grad u svojoj povijesti nije igrao neku važniju ulogu („u njemu nisu stanovale vodeće plemićke porodice feudalnog života Hrvatske“), već je Garić bio utvrđeno mjesto župe koje je često mijenjalo svoje gospodare („nije se mnogo mislilo na njegovu obranu, kao što se nije posebno žalilo zbog njegova pada“), te zbog toga arheolozi i nisu očekivali neki bitniji inventar bogatog feudalnog života. Usprkos tome došlo se do nalaza da su njegovi gospodari i kaštelani znali urediti sebi i svojim obiteljima sasvim uredan i udoban život. Pećnjaci su važan dokaz bogaćenja pojednih plemićkih obitelji toga kraja.³⁷

Iste godine povjesničar umjetnosti Ivo Maroević prezentirao je svoju studiju, odnosno prijedlog za rekonstrukciju središnje kule u Garić-gradu, a na zanimljiv prijedlog Tihomila Strahuljaka da se to izvrši na način kako bi ga pokrio barokni čovjek u 18. stoljeću „da je kojim slučajem bio zainteresiran za obnovu grada“. Maroević tada na osnovi crteža poznatog kasnosrednjovjekovnog kartografa Valvasora predlaže ne suviše visok šatorski krov za središnju garićku kulu, ali daje i razne druge prijedloge te rješava dileme takva zahvata.³⁸

Prvi rezultati desetogodišnjih arheoloških istraživanja predstavljeni su na velikoj reprezentativnoj izložbi *Srednjovjekovni Garić-grad nekad i danas* 1973. godine u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu. Napravljen je zanimljiv mali okvirni vodič izložbe za posjetitelje.³⁹ Izložba je napravljena s posebnim akcentom na opsežne i dalekosežne konzervatorske i restauratorske zahvate, koji su bili u tijeku kako bi se taj hrvatski srednjovjekovni grad obnovio i rekonstruirao do onog stanja

³⁷ Milan KRUHEK, Arheološki radovi u Garić-gradu u toku 1971. godine, *VMIKH*, br. 2., 1972., 3. – 10.

³⁸ Ivo MAROEVIĆ, Garić-grad (prijedlog za rekonstrukciju središnje kule), *VMIKH*, br. 6., 1972., 12. – 21. Vidi i rad iste tematike: ISTI, Rekonstrukcija i interpretacija, *Čovjek i prostor*, 19., 1972., 232., 16. – 18.

³⁹ Milan KRUHEK, Ivo MAROEVIĆ, *Srednjovjekovni Garić-grad nekad i sad, Katalog izložbe*, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 1972.

kad je bio srušen i zapaljen. Tu su održana važna sintetska predavanja, kada se prvi put na osnovi otkrivenog došlo do novih spoznaja o povijesti Moslavine i njezinu materijalnom i kulturno-umjetničkom povezivanju s daljim krajevima, uglavnom mađarskim i austrijskim. Već toliko spominjan Milan Kruhek održao je važno predavanje pod nazivom *Garić-grad u prošlosti i sadašnjosti*.⁴⁰

Svoje predavanje Kruhek je započeo pitanjima: „Tko se od nas nije našao pred nekim spomenikom, a da o njemu nije baš znao odviše? Tko nije osjetio radoznalost istraživača, našavši se slučajno pred ruševinama visokih bedema i kula staroga grada? Kako se iza njih odvijao život pred 600, 700 i više godina, drugačiji od našeg današnjeg, a ipak prepun svoje svakidašnjice, svojih problema, priča, svoje povijesti?“⁴¹ Odgovarajući na ta pitanja, Kruhek je postupno u svoju priču o povijesti Garić-grada dodavao nove elemente koji su upravo otkriveni nedavnim istraživanjima. Tako su otkriveni mnogi poljoprivredni alati, kameni žrvanj, strugala za kožu, buzdovan, svrdla, strugala, žvale, željezne strelice, znameniti pećnjaci „ukrašeni raznovrsnim motivima kreiranim u duhu gotike i srednjovjekovnog proživljavanja svijeta“.⁴² Nakon što je detaljno opisao pronađene ulomke pećnjaka Kruhek se zapitao: „Da li su bili napravljeni na samom Gariću ili dopremljeni iz nekog drugog keramičkog centra Slavonije ili susjedne Mađarske?“ To je važno pitanje. Po njemu, posve je moguće da su pećnjaci izrađeni u samom Gariću, da ih je možda napravio neki putujući keramički majstor, koji je kalupe donio sa sobom. Nakraju je zaključio da radovi na terenu znatno nadopunjuju dotadašnja arhivska i historiografska istraživanja. „A neistraženih i sigurno zanimljivih izvora ima još dosta“, zaključuje Kruhek.⁴³ Iste godine kao nadopunu Kruhek je dao i svoj mali prilog istraživanju najranije povijesti Garić-grada.⁴⁴ Nakon provedene izložbe nastupilo je određeno zatišje što se tiče radova o Garić-gradu, iako se često spominje u sintezama povijesti okolnih naselja.⁴⁵

Prava eksplozija novih radova o Garić-gradu počela je krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća. Arheologinja Ana Bobovec iz Muzeja Moslavine Kutina u nizu svojih većih i manjih radova obratila je pozornost na povijest Garić-grada, posebno je detaljno analizirala njegove pećnjake s nizom njihovih slika i crteža

---

⁴⁰ Milan KRUHEK, *Garić-grad u prošlosti i sadašnjosti*, Zagreb, Povijesni muzej Hrvatske, 15. lipnja 1973. (izdano kao predavanje).

⁴¹ ISTO, 1.

⁴² ISTO, 9.

⁴³ ISTO, 13.

⁴⁴ Milan KRUHEK, Prilog istraživanju najranije povijesti Garić grada, *VMIK*, 6., 1973. 63. – 68.

⁴⁵ Milan KRUHEK, *Ivanić grad – prošlost i baština*, Ivanić Grad, 1978., Josip BUTORAC, *Kutina, uz 200 obljetnicu župne crkve*, Kutina, 1977.

razvrstavajući ih po tadašnjoj tipologiji izrade kroz stoljeća od najstarijih do najmlađih. Bobovec ističe da se u ranom srednjem vijeku gradske i seoske peći nisu posebno razlikovale po svojoj konstrukciji, bile su građene od ilovače, najčešće bačvastog ili piramidalnog oblika. Krajem XIV. i u XV. stoljeću dolazi do promjene, pećnjaci postaju raznolikiji, bogatiji ukrasima i reljefom. Takvi pećnjaci bojeni su grafitiranjem ili olovnom caklinom u zelenoj, žutoj i žutosmeđoj boji. Međutim, i početkom 90-ih godina Bobovec nameće mnoga pitanja pred svoju struku, jer zbog količine i raznolikosti garićgradskih pećnjaka i bogatstva motiva u njihovoj izradi, a s obzirom na stanje u istraživanju takvih predmeta kod nas,⁴⁶ ta pitanja i dalje ostaju bez odgovora.⁴⁷ Bobovec je kasnije usporedila i pronađene pećnjake moslavačkih srednjovjekovnih gradova.⁴⁸

U to vrijeme pojavljuju se i šire sinteze i radovi koji pružaju pogled na srednjovjekovnu povijest Moslavine i mjesto Garić-grada u toj povijesti.⁴⁹ Nizom svojih radova istaknuo se povjesničar Marko Bedić, koji je također istraživao srednjovjekovne utvrde u Moslavini, ali i povijest poznatih moslavačkih plemićkih obitelji (Čupori Moslavački).⁵⁰ Svojim radovima o okolnim srednjovjekovnim gradovima a

---

⁴⁶ Bobovec ističe da u Hrvatskoj o toj problematici ima malo radova. Jedan od rijetkih navodi i autorica: Tihomil STRAHULJAK, Olga KLOBUČAR, Pećnjaci starih gradova Samobor i Susedgrad, *Tkalčićev zbornik*, 2., 1958., Zagreb, 205. – 242.

⁴⁷ Ana BOBOVEC, Srednjovjekovni arheološki lokaliteti na području općina Kutina i Garešnica, *Muzejski vjesnik*, 14., 1991., 14., 8-12., ISTI, Pećnjaci Garić grada, *Muzejski vjesnik*, 15., 1992., 15, 19. – 22., ISTI, Grad Moslavina u svjetlu dosadašnjih arheoloških istraživanja, *Muzejski vjesnik*, 16., 1993., 16., 17. – 21., ISTI, Pećnjaci moslavačkih srednjovjekovnih gradova, *Zbornik Moslavine*, 3., 1994., 21. – 34., ISTI, Plovdin grad, kasnosrednjovjekovno gradište barovitog tipa (Wasserburg), *Muzejski vjesnik*, 17., 1994., 17., 25. – 29.

⁴⁸ Ana BOBOVEC, Pećnjaci moslavačkih srednjovjekovnih gradova, *Zbornik Moslavine*, 3., 1993./94., Kutina, 21. – 38.

⁴⁹ Marko BEDIĆ, Moslavina od 12.-16. stoljeća, *Zbornik Moslavine*, 2., 1992., 25. – 40., ISTI, Naselja Moslavine, *Kaj*, 31., 1998., 1, 37. – 52., Stjepan BELETA, Drevna Moslavina (Prilog poznavanju povijesti Moslavine), *Muzejski vjesnik*, 15., 1992., 85. – 86., Milan KRUHEK, *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb, 1995., ISTI, *Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini, Kutina – povijesno kulturni pregled*, Kutina, 2002., 93. – 124., Branko NADILO, Ostaci obrambenih građevina na području Moslavine, *Građevinar*, 56., 2004., 10., 649. – 656., Ana Bobovec, Tragom arheoloških nalazišta Moslavine, u: Dragutin Pasarić (ur.), *Kutina, povijesno-kulturni pregled s identitetom sadašnjice*, Kutina, Matica hrvatska, 2002., 63. – 86.

⁵⁰ Marko BEDIĆ, Iz povijesti Jelen-grada, u: Dražen Kovačević (ur.), *Gornja Jelenska*, Zagreb, Ceres, 2002., 49. – 63., ISTI, Iz prošlosti Gornje Jelenske, *Kaj* 19., 1986., 1, 57. – 63., ISTI, Kutina – najveće mjesto srednjovjekovne župe Gračenica, u: Dragutin Pasarić (ur.), *Kutina, povijesno-kulturni pregled s identitetom sadašnjice*, Kutina: Matica hrvatska 2002., 86. – 93., ISTI, Srednjovjekovna utvrda Garić-grad, *Kaj – časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 38., 2005., 3., 75. – 92., ISTI, Čupori Moslavački, *Kaj*, 28., 1995., 3, 53. – 66.

i šire pridonio je povjesničar Krešimir Regan poznavanju srednjovjekovnoga grada u okolici Moslavine.⁵¹

Stolnu keramiku Garić-grada istraživala je arheologinja Sekelj Ivančan, također s vrijednim rezultatima i zaključcima, posebno s analizom i usporedbom vrčeva i svijećnjaka s nalazima u Mađarskoj.⁵² Publikacija Muzeja Moslavine Kutina *Zbornik Moslavine* postaje sve više tekuća publikacija s vrijednim radovima o prošlosti toga kraja i nezaobilazan izvor za proučavanje povijesti Moslavine, pa tako i Garić-grada. Stalna i plodna historiografska produkcija i nastavak arheološkog istraživanja Garić-grada i pavlinskog samostana kraj njega donose stalno nove povijesne spoznaje o moslavačkom srednjovjekovlju.⁵³

Dakle, prema svim dostupnim izvorima, Garić-grad nije se ni branio pred Osmanlijama, već je napušten. Kako Kruhek kaže: „Pao je gotovo usput.“ Turci nisu imali milosti, od Garić-grada nisu imali koristi. Prepušten je zaboravu vremena. Garić ostaje izvan novih trgovačkih putova te postaje sklonište hajducima (u 19. stoljeću najpoznatiji moslavački hajduk Joco Udmanić krio se u utvrdi i njezinim tunelima), a kasnije i omiljeno izletišta. Zadatak historiografije jest da ga, koliko je to god moguće, „uskrisi“.

O istraživanju povijesti pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije pod Garićem

Osim istraživanja povijesti Garić-grada, kao posebna historiografska tema pojavilo se istraživanje poznatog pavlinskog samostana „bijelih fratara“ Blažene Djevice Marije (BDM) pod Garićem. Osim već spomenutih neobjavljenih radova zagrebačkog kanonika K. Dočkala (1952.) o garićkom samostanu, počinje se

---

⁵¹ Krešimir REGAN, Plemički grad Veliki Kalnik, *Kaj*, 37., 2004., 3., 83. – 104., ISTI, Srednjovjekovne utvrde i kašteli na obroncima Ivanšćice, *Hrvatsko zagorje*, 9., 2003., 1., 231. – 257. Regan se najviše bavi istraživanjem srednjovjekovnih utvrda u Dalmaciji.

⁵² Tatjana SEKELJ IVANČAN, Tatjana TKALČEC, Kasnosrednjovjekovni lokaliteti okolice Kutine i Garešnice s posebnim obzirom na neke primjerke stolne keramike iz Garić-grada i Popovače, *Zbornik Moslavine*, 5/6., 2002./2003., 25. – 37. Vidi i njezin rad u suautorstvu s Tatjanom Tkalčec: Tajana SEKELJ IVANČAN, Tatjana TKALČEC, Novootkriveno visinsko gradište u Moslavačkoj gori, *Zbornik Moslavine*, 7/8., 2005., 26. – 34.

⁵³ Krajem ove godine (2011.) u Ljubljani na 12. međunarodnoj kastelološkoj konferenciji Tajana Pleše i Silvija Pisk obradit će u komparaciji s drugim srednjovjekovnim gradovima povijest Garić-grada. <http://arheologija.ff.uni-lj.si/castrumbene/program.html>, preuzeto 10. IV. 2011.

početkom 90-ih godina 20. stoljeća sve više temeljitije i konkretnije pisati o tom pavlinskom samostanu kraj Garić-grada.⁵⁴

Prvi pavlinski samostani pojavljuju se u Mađarskoj 1215. te se odatle šire na Hrvatsku i Slavoniju. Otprilike 1295. godine osniva se pavlinski samostan pod Garićem kao treći po redu. On je bio vjersko i kulturno žarište, a pod njegovom su upravom bili samostani u Strezi (Pavlin Kloštar) i Dobroj Kući (Sv. Ana kod Bastaja). Samostan je bio znamenit i po tome što je od Čazmanskog kaptola dobio brojne privilegije. U njemu su pokopani mnogi odličnici i velikaši (npr. ban Pavao Peech). Nakon što je poharan i zapaljen, nikad više nije obnavljan, a njegovi su ostaci poslije razneseni kao građevni materijal. Kako nas Szabo izvješćuje, bio je ostao samo komad zida koji je smješten tako skrovito da do njega nitko nije mogao lako doprijeti. Najbolje očuvan dio unutrašnjega obrambenog zida Garića – stara utvrda na Gariću – potpuno je propao, baš kao i cijeli posjed koji je postupno zarastao u gustu šumu. Iako svi istraživači govore da je samostan prestao s radom nakon što su Osmanlije zauzeli i zapalili Garić-grad, zanimljivo je da je lepoplavski svećenik Kauk napisao da je pavlinski samostan još 1571. bio nastanjen, kako navodi Kauk, a to piše ljetopisac reda.⁵⁵

Uglavnom, 250-godišnja djelatnost pavlinskog samostana pobudila je dosta kasno interese istraživača, pogotovo zbog toga što je sačuvana arhiva garićkih pavlina među najbogatijima u Hrvatskoj. Isprave pavlinskog samostana BDM na Gariću čuvaju se u Hrvatskom državnom arhivu unutar građe pavlinskih samostana u zbirci *Acta conventus paulinorum de Garich*.⁵⁶ Zbirka sadrži 544 dokumenta od 1256. do 1520. te dvije isprave iz 1745. i 1746. koje se odnose na nastojanja da se ponovno uspostavi taj samostan.⁵⁷ Isprave su raspoređene kronološki u osam fascikala. One su od 1256. do 1399. objavljene u *Diplomatičkom zborniku (CD)*. Njegov arhiv dragocjen je za određivanje topografije i povijesti ovih krajeva. Najčešće se radi o darovnicama, tužbama i žalbama. Njihova uloga u napretku prosvjete toga doba neprocjenjiva je.

---

⁵⁴ Godine 1987. Lelja Dobronić u svom je članku (Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, *Croatica Christiana periodica*, XI., 20., 1987., 1. – 25.) pisala dijelom o negdašnjem samostanu pod Garićem.

⁵⁵ Roberto KAUK, *Poviest paulinskog samostana i kraljevske zemaljske kaznionice u Lepoglavi*, Vukovar, 1895., 8. – 13. Možda taj navod ima veze s navedenim zbog toga što je Toma Bekeč Erdödy privremeno oslobodio Moslavinu 1571. godine.

⁵⁶ Hrvatski državni arhiv, fond 647., Pavlinski samostan Garić. Već smo spomenuli temu doktorske disertacije Silvije Pisk. To bi mogla biti prva knjiga o Garić-gradu.

⁵⁷ Npr. vidi rad: Pavao MAČEK, Rod biskupa Demetrija Čupora. Prilog rodoslovlju Čupora Moslayačkih, *Tkalčić*, 12., 2008., 12., 277. – 313. Kao temeljni izvori za rodoslovlje plemićkog roda Čupora od Moslavine poslužili su spisi pavlinskog samostana u Gariću.

Povijesnom otkrivanju „bijelih fratara“ pavlina i njihova samostana u Gariću pridonijeli su povjesničari i povjesničari umjetnosti Ante Sekulić, Dražen Kovačević, Marko Bedić i Lelja Dobronić. Sekulić je u svom iscrpnom radu, koristeći se i mađarskom literaturom, donio popis poglavara pavlinskog samostana te povijesni pregled darovnica garićkoga samostana.⁵⁸ Kovačević prenosi iz Dočkalova rukopisa njegovo mišljenje da garićki samostan nije osnovan 1295. godine „nego već 1273., a vjerovatno već i 1257. godine“, ali se u radu uglavnom na osnovi isprava iz samostanske arhive donosi rezime njegove prošlosti.⁵⁹ Isto postupa i Bedić, koji na osnovi domaćih izvora također donosi podatke o prošlosti samostana i njegovu osnivanju i djelovanju.⁶⁰ Dobronić u svom zanimljivom radu povezuje vjerski zanos plemića roda Paližne i njihovu vezu s garićkim samostanom.⁶¹

Ruševine samostana donedavno (nije se znala njegova veličina) malo su govorile o samoj crkvi, te su bila potrebna nova istraživanja koja su nedavno (sredinom 2010.) pod vodstvom arheologinje Tajane Pleše iz Hrvatskog restauratorskog zavoda i provedena.⁶² I pred garićkim su samostanom dakle bolji dani, kada doslovce nakon iskopavanja njegovih temelja samostan i njegove zidine izlaze na „svjetlo dana“.

---

⁵⁸ Ante SEKULIĆ, Pavlinski samostan Bl. Djevice Marije na Gariću, *Croatica Christiana periodica*, 14., 1990., 25., 49. – 65.

⁵⁹ Dražen KOVAČEVIĆ, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije pod Garićem (Bela crkva), *Zbornik Moslavine*, 2., 1991/92., 57. – 69. Vidi i ostale njegove radove: ISTI, Pavlinski samostan u Gariću, *Muzejski vjesnik – glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske* (Bjelovar, Brdovec, Čakovec, Čazma, Gornja Stubica, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Krapina, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Sveti I. Zelina, Trakošćan, Varaždin), 15., 1992., 87-90., ISTI, Srednjovjekovne župe u Moslavini, *Zbornik Moslavine*, 3., 1994., 34. – 69.,

⁶⁰ Marko BEDIĆ, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije pod Garićem, *Lepoglavski zbornik*, 1995., 97. – 110.

⁶¹ Lelja DOBRONIĆ, Svetište Majke Božje Garičke i plemići iz Paližne, *Kaj*, 31., 1998., 1., 69-77. Vidi ovdje i širi rad o pavlinima u Hrvatskoj: Josip ADAMČEK, Pavlini i njihovi feudalni posjedi, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786.*, Zagreb, 1989., 41. – 67.

⁶² Nakon 40 godina mirovanja, trećeg svibnja počinju radovi na Garić-gradu, http://www.bjelovar.info/index.php/aktualno/success/pochinju_radovi_na_gari_gradu/, preuzeto 10. IV. 2011. Prema rezultatima izvršenih iskopavanja i fotografija prezentiranih u predavanju T. Pleše na znanstvenom skupu *Garić-grad i okolica – od srednjovjekovlja do suvremenosti*, Podgarić – Bjelovar, 28. listopada 2010., očekuju se nova važna otkrića.

Garić-Grad in Historiography

Summary

The paper offers a survey and a brief description of basic writings directly or indirectly tackling the topic of the mediaeval Garić-grad, or rather the period of its establishing, existence and tragic ending. In order to finally shed some light onto Garić-grad, which got buried by the Ottoman conquest, comprehensive archaeological explorations had to be carried out; this was realised in the second half of the 20th century (in most part up to 1971). These explorations and their finds led to concrete conclusions regarding the life in Garić-grad, i.e. the role it had played in the history of mediaeval Croatia and Slavonia. This paper endeavours to present these explorations in a summarised fashion.

Keywords: Garić-grad; historiography; research; result valorisation.

Željko Karaula
Banovine Hrvatske 26 b
43 000 Bjelovar
zeljko.karaula@bj.t-com.hr
+385 (0)98 492941

